

AZ EMBERTANI SZISZTEMATIKA ALAPVETŐ KÉRDÉSEI

TÓTH TIBOR
tud. főmunkatárs

(Természettud. Múzeum Embertani Tára, Budapest)

Az antropológia alig 100 éves története folyamán a vizsgálatokban jelentős helyet foglal el a régészetileg különböző periódusokból származó és a jelenkori népcsoportokon gyűjtött adatok tipológiai elemzése. Az egyre szélesebb körű típus-diagnózis alapján szükségessé vált a csoportokon, vagy individuumon kiválasztott különféle típusok rendszerezése. Az ismert antropológusok körében az utóbbi években is számos kísérlet történt az emberiség tipológiai tagolódásának antropológiai klasszifikációjára. (BIASUTTI, 1953; COMAS, 1957, 1960; CSEBOKSZAROV, 1951; GARN, 1961; GILLIN, 1959; OSANYIN, 1957; ROGINSZKIJ-LEVIN, 1955).

Általános rész

Bár a típusok antropológiai klasszifikációjának megvan a maga jelentősége, mégis a rendszerezés alapvető elméleti kritériuma egyáltalán nem az egyes megfigyelt típusegyüttesek helyes szétválasztásával van kapcsolatban, hanem az emberiség faji egységének és az emberfajták biológiai — társadalmi (pszichikai) egyenértékűségének acceptálásával, vagyis e szempontnak munkahipotézisként való elfogadásával.

Természetesen az antropológusok többsége mindenkor elismerte az emberiség faji egységét és az emberfajták fentebb említett egyenértékűségét. Az embertan százéves történelme folyamán azonban eme elméleti kritériumokkal kapcsolatban gyakori volt a félreértés, elsősorban nem-antropológus szakemberek részéről. Ez véleményünk szerint azzal magyarázható, hogy általában a biológia vagy speciálisan a zoológia egyes elméleti, rendszertani kérdéseivel foglalkozó kutatók (vagy néhány esetben dilettánsok, mint GOBINEAU, LAPOUGE) nem vették vagy nem a tőlünk függetlenül létező, kauzálisan összefüggő tények fel-, illetve elismerése nélkül vették figyelembe a vizsgálandó problémákhoz a határos tudományok területéről felhasználható eredményeket.

Megjegyzendő, hogy az emberiség faji egysége az embertani vizsgálatoktól függetlenül a *Homo sapiens* kialakulása óta filogenetikai valóság, és a kérdés helyes megvilágítása csupán az egyes kutatók megfelelő hozzáállásán múlott. Ebben viszont kétségtelenül nagy szerepe volt még az ismeretanyag kis-számúságának vagy elégtelen felgyülemelésének. Mivel tudománytörténetileg először, illetve elsősorban a növény- és állatvilág szisztematikájával foglalkoztak, ez önmagába rejtette az egyes fogalmaknak az emberiségre való sematikus alkalmazási lehetőségét.

Valójában egyrészt elismerendő az, hogy nem minden zooszisztematikai kategória alkalmazható az antropológiai rendszerezésben, másrészt az alkal-

mazható kategóriák tartalma a zoológiában és az antropológiában nem minden esetben azonos. Kétségtelen, hogy a faj-fogalom esetében az emberiség rendszertani értékelésénél a zooszisztematikában megfelelő támpont található.

Számos ismert biológus, szisztematikus (CAIN, 1954; MAYR, 1942; MAYR—LINSLEY—USINGER, 1953; TIMOFEJEV—RESSOVSKIJ, 1958) egyöntetű álláspontja szerint a faj (species) nem más, mint hasonló csoportoktól reprodukcióban izolált, potenciálisan kereszteződő, vagyis szaporodás-képes populáció-csoport. E meghatározás ismeretében kétségtelen, hogy az emberiség fajilag egységes, mivel reprodukcióban csupán az élővilág alacsonyabb fejlődési szintű csoportjaitól izolált.

Az emberiség mint egységes faj, három-négy rassz-(fajta)-csoportra tagolódik, amelyek egymás között teljes mértékben szaporodásképesek. Ennek az emberiség történelmében számos bizonyítéka van. Az eurázsiai kontinens népcsoportjainak antropológiai összetétele a geográfiai és a társadalmi izoláció viszonylag jelentős hatása ellenére, az egyes régészeti periódusokban lezajlott metiszációk révén módosult. E vonatkozásban az europoid és mongoloid rasszcsoportok első nagyarányú keveredése említhető, amely mai ismereteink szerint a Minuszinszki-medencében zajlott le a paleometallikus kor (III—II. évezred i. e.; DEBEC, 1947, 1948a) folyamán. Ismeretes, hogy az emberiség nagy rassz-csoportjainak viszonylagos, kontinentális méretű geográfiai izoláltsága a társadalmi újkor kezdetén, a felfedezéseket követő csoportos áttelepedések (europoidok és mongoloidok) vagy áttelepítések (negroidok) által lényegében teljesen megszűnt. Ezt a történeti (számos esetben gyarmatosítási) folyamatot olyan hosszan tartó metiszációk követték (melyeknek klasszikus példái a Pitcairn kolónia, rehot-bastardok, Jamaica, Hawaii, Kishar és az USA kevert eredetű népességcsoportjai; BOAS, 1949; COMAS, 1961; DUNN, 1928; FISCHER, 1913; RODENWALDT, 1927; ROGINSZKIJ-LEVIN, 1955; SHAPIRO, 1951), amelyek önmagukban demonstrálják az emberiség rassz-csoportjainak egymás-közti szaporodás-képességét, s egyben az emberiség faji egységét.

Megjegyzendő, hogy rendszertani értelemben a *rassznak* nincs konkrét általános taxonómiai jelentése, illetve egyöntetűen elfogadott meghatározása; tehát e vonatkozásban az embertan nem rendelkezik olyan szisztematikai támponttal, mint a *faj* (species) definíciója esetében. Mégis figyelembe kell venni, hogy a *rasszt* (fajtát), mint geográfiai izolátumot, az *alfajjal* (subspecies) azonosítják. Viszont az *alfaj* olyan helyi populáció-csoport, mely az ugyanazon fajon belüli többi csoporttól taxonómiailag különbözik és *geográfiailag izolálódott* azoktól. Mindebből látható, hogy az általános szisztematikában az *alfaj* (subspecies) és fajta (rassz) szinonim terminusok. E vonatkozásban a mi szempontunkból a leglényegesebb az, hogy a rassz *intraspecifikus* taxonómiai egység! Ugyanakkor az embertanban a *geográfiai izoláltság* zoológiai értelmezése *nem tekinthető kielégítőnek*. Ez összefüggésben van az ember sajátos (biológiai-társadalmi) evolúciójával. Ugyanis egyrészt a fajták elhatárolására szolgáló kritériumok (jellegállandóság, jellegkomplexum, areal) az emberiségre és az állatvilágra vonatkozóan egyezőek, mégis a fajta-fogalom az emberiségnél *principiálisan* különbözik az állatvilágitól.

Mindenekelőtt a geológiai jelenkorban megszűnt az emberek fajta-jellegeivel kapcsolatos adaptivitás szupraspecifikus taxonómiai szintű hatása, jelentősége. Így pl. a mongoloidok megkülönböztető jellegeinek (egyenes, merev haj; lapos arc, erősen fejlett járomcsontok, epicantus) nincs semmilyen

reális, közvetlen, vagy közvetett szerepe eme rassz-csoporthoz tartozó népek életében; vagyis a jellegek nem gyakorolnak semmilyen hatást élettevékenységükre. Ugyanez vonatkozik az emberiség többi rassz-csoportjaira is.

Az adaptivitás szupraspecifikus hatásának megszűnése annak az általános törvénynek a kifejeződése, amely szerint az ember kvalitatíve sajátos lény, amely principiálisan különbözik a többi élőlényektől. Történeti fejlődése folyamán az ember nem fizikailag alkalmazkodik a környezethez abban az értelemben, hogy nem testének struktúráját változtatja meg, hanem a természeti környezethez való viszonyán változtat a munkaeszközök készítésével, amelyek lehetővé teszik számára, hogy a természetre gyakoroljon hatást, hogy minél jobban függetlenítse magát a természeti környezetet káros, szelektáló hatásaitól (ROGINSKIJ, 1941, 1947, 1951; 1955 LEVINNEL együtt).

Az adaptivitás elsődleges (szupraspecifikus hatású) jelentőségének megszűnésén kívül az emberfajták másik jellemző sajátossága a rendkívüli keveredettségek. Ugyanis az emberiség egyes csoportjai nemcsak a fajták érintkezési zónájában keveredtek, hanem az arealok belsőbb részein is, vagyis az egyes szociális (etnikai) csoportok egész területén. Az emberfajták arealjai a paleolitikum utáni időkben jelentős mértékben megváltoznak az embercsoportok nagyarányú széttelepedése révén, vagyis az oecumene megnövekedésével. Ezáltal kialakul az emberfajták harmadik sajátossága, amely kapcsolatos az emberi társadalom általános fejlődésével, s amely nem más, mint a rassztípusok és arealjaik elsődleges kapcsolatának teljes megszűnése. E vonatkozásban elegendő megemlíteni Észak-, és Dél-Amerika negroid lakosságát, az európai népesoportok kolonizációs expanzióját, továbbá az oecumene majd minden részén megtalálható kínai emigráns csoportokat.

Ezek ismét önmagukban adják bizonyítékát annak, hogy az emberiség különböző rassz-csoportjainak képviselői nem biológiai (makrostrukturális) változásokon mennek keresztül, bármely, számukra új földrajzi környezetben, hanem a társadalmi vívmányok (technika) segítségével képesek leküdeni a környezeti nehézségeket és megteremteni, kialakítani a megfelelő életkörülményeket. Igaz, mindez nem zárja ki azt, hogy egyes népesoportokon belül pl. a gyenge acclimatizáció következtében többen elhalnak. Ennél azonban sokkal fontosabb az a tény, hogy minden fiziológiai megpróbáltatás (pl. regionális méretű járványok pusztításai) ellenére az emberiség (vagyis minden fajtacsoportja) túlélte minden, önmaga által teremtett eddigi társadalmi-gazdasági fejlődési fokozatot. Az pedig eléggé közismert, hogy az emberiség negroid és mongoloid-oceániai csoportjait nemcsak a fiziológiai természetű járványok, hanem immorális europoidok csoportjai is pusztították, illetve (a tasmanok esetében) kipusztították. Sajnos, ugyanez vonatkozik az amerikai indiánok számos (pl. a Kelet-Brazília part mellékén élt tupinambá, tupiniquin és a tűzföldi onák) törzsére is.

Az, hogy az embertanban a fajtafogalom zoológiai definíciója nem tekinthető kielégítőnek, nem vezethet a fajtafogalom embertani-szisztematikai szükségességének tagadására! Egyrészt kétségtelen, hogy az emberiség nagy rassz-csoportjai bizonyos, embertanilag fontos morfológiai-pigmentációs sajátosságok, jellegegyüttesek révén különböznek egymástól, azonban ennek az emberiség általános biológiai (faji) egysége szempontjából nincs semmilyen jelentősége. Másrészt, mivel a *Homo sapiens* kialakulásával a biológiai törvényszerűségek döntő hatása megszűnt, vagyis a kialakult és tökéletesedő társadalmi viszonyok között az emberiség általános biológiai (makrostrukturális)

helyzete állandósult, az antropológiai rendszerezésben szükséges fajtafogalom *nem* mellőzésre, hanem módosításra szorul. Lényegében erre utal LESLEY DUNN (1960) is egyik legújabb tanulmányában, elismerve, hogy a fajta (rassz) modern biológiai szemlélete sem zárhatja ki a fajtafogalom nem-zoológiai, azaz antropológiai, genetikai vagy más tudományág szerinti értelmezését. S valóban a fajtafogalom antropológiai értelmezése bővebb, mert nemcsak a biológiai, hanem a társadalmi faktort is magában foglalja. Tagadhatatlan, hogy az emberiség nagy rassz-csoportjai a felsőpaleolitikumtól kezdve nemcsak természeti, hanem társadalmi milióben is alakultak (BUNAK: 1938, 1956, 1958; DEBEC: 1948a, 1956, 1958). Az is kétségtelen, hogy a *természeti környezet* (geográfiai izoláció) *hatása* a társadalmi fejlődéssel, a népvándorlásokat követő metizációk révén *fokozatosan csökken*. S bár a természeti környezet egyes újabb vizsgálatok szerint is hat bizonyos mértékig az emberi szervezetre, ez a hatás *nem eredményez újabb rassz-képződést*. Ezt az észrevételt igazolták PULJANOSZ közelmúltban kapott eredményei (1960), amelyeket trapezundi, grúzai és anyaországi görögökön (együttes számuk kb. 3000) gyűjtött antropológiai adatok elemzésénél konstatált. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy PULJANOSZ megfigyelése szerint a vizsgálatokba bevont 50 legelőbből kiválasztott 17 jelleg közül a fejhossz, az orrszélesség és ajakvastagság, továbbá a hajforma, a mellszőrzet, a szakáll, haj és szemszín, az orreimpa konfigurációja, a felső és alsó ajkak vastagsága, valamint a szemnyílás szélessége mutatták a legnagyobb térbeli és időbeli stabilitást. Viszont a fejszélesség, a járomszélesség és a testhossz, továbbá az orrhát általános profilja, az orrhegy és az orralap helyzete bizonyult a legvariabilisabbnak. Ezek a fontos etnikai antropológiai sajátosságok csupán a kisebb szisztematikai egységek (lokális, viszonylag kisebb területi egységekre jellemző típusok) elhatárolása szempontjából jelentősek. Tehát az emberiség nagy rassz-csoportjainak rendszertani helyzetét *nem* módosíthatják. Ugyanez vonatkozik egyes őskori, ókori, középkori és újkori periódusokból származó paleoantropológiai leleteken észlelt epochális jellegváltozékonyságra is, amelyeknek megfelelően a különböző morфомetrikus adatok (fejindex, arcmagasság, arcszélesség, areprofil-szög, orrkiugrás-szög) növekvő, vagy csökkenő tendenciát mutatnak. Az utóbbi években ezt igazolták pl. ABDUSELISVILI vizsgálatai (1960). Megemlíthjük még, hogy a paleoantropológiai kutatásokban egyik legáltalánosabban észlelt jelenség, a brachikephalizáció fő faktorai között újabban az izolációt, a talaj és az étkezés sajátosságait jelölik meg (Puljanosz, 1960).

Az itt elmondott példákkal kapcsolatban ismételtelen szükséges hangsúlyozni, hogy az embertani jellegek epochális transformációjának felismerése, vagy figyelembevétele igen fontos egyes speciális kérdések elemzésénél, azonban az emberiség faji egysége és az embercsoportok biológiai-társadalmi egyenértékűsége szempontjából nincsen semmilyen jelentősége! Ugyanakkor figyelembe veendő, hogy egyes embertani jellegek epochális transformációja az emberiség társadalomtörténetében lezajló biológiai-(morphológiai) mikroevolúciós folyamat.

Mindezek alapján teljesen elfogadhatónak tartjuk azt a meghatározást, amely szerint: az emberfajta (rasszok) az emberiségnek *társadalomtörténetileg kialakult, közös eredettel és azonos, öröklődő morfológiai, valamint pigmentációs jellegekkel, továbbá areallal rendelkező, potenciálisan szaporodásképes biológiai (embertani) csoportjai*.

Néhány megjegyzés

1. A fajtafogalom zoológiai és antropológiai értelmezésében mutatkozó különbségek elemzése elősegíti a helyes rendszertani álláspont kialakítását. Ismeretes, hogy az utóbbi évtizedekben széleskörűen elterjedté vált az a vélemény, mely szerint általános biológiai vonatkozásban a legfontosabb vagy alapvető szisztematikai egység a species, amennyiben ez a legjobban meghatározható és elhatárolható kategória, amely az intra-, és supraspecifikus kategóriáknak egyaránt kiinduló taxonómiai pontja (CAIN, 1954; MAYR, 1942; MAYR—LINSLEY—USINGER, 1953; SIMPSON, 1944; TIMOFEJEV—RESOVSKIJ, 1958).

Véleményünk szerint az emberiségre vonatkoztatható rendszertani kritériumok (jellegállandóság, jellegkomplexum, areál) és az azokkal összefüggő alakító (módosító, nivelláló) természeti-biológiai-társadalmi tényezők (metiszáció, földrajzi és etnikai izoláció) hatásfokának vagyis fontossági rendjének figyelembevétele mellett az embertani szisztematikában, az egész emberiséget kifejező *egyetlen* species mellett, igen fontosnak tekinthető a fajta (rassz) kategóriája. Ennek többek között elsőrendű módszertani-szemléleti jelentősége van pl. a magyarországi történeti-embertani periódusok, különösen pedig a népvándorláskori leletcsoportok jellegegyütteseinek taxonómiai igényű elemzésénél. Ugyanis a népvándorláskor folyamán lezajlott metiszáció embertani értékelésében, véleményünk szerint *nem* a különféle típusok meghatározása a fő feladat (amely ugyanakkor azonban lehet elsőleges), hanem a típusokat magukban foglaló, magasabb rendszertani kategóriát képviselő nagy rasszok (vagy ezzel szinonim fajtacsoportok), illetve azok részarányának approximációs meghatározása.*

Kétségtelen, hogy amennyiben a *paleoantropológiai leletanyag* történeti forrásértékkel bír, másrészt a fajtacsoportok areálja a nagyobb történeti (evolúciós) múlt által stabilabb, jobban körvonalazott, az etnogenetikai problémákban való relatíve helyes eligazodás *nem* az igen szűk körű (individuumokon is ad abszurdum részletezett) típus-analízissel, hanem a szélesebb szemléleti horizontot biztosító fajtaelhatárolás, illetve a fajtaelemek részarányának elemzése által érhető el. A magyarországi népvándorláskori leletek vonatkozásában ez azt jelenti, hogy pl. az avar khaganatus népeségének embertani értékelésében *nem* az europoid, vagy mongoloid fajtacsoportba tartozó különböző típuselemek elhatárolása a fő feladat, hanem maguknak az europoid és mongoloid fajtacsoportoknak az elhatárolása, illetve részarányuknak megközelítőleg helyes körvonalazása.

Bár a fajta kategóriája az embertani szisztematikában igen fontosnak tekinthető, annak csupán egyik részét képezi. Ugyanis ha az osztályozásban nemcsak a morfológiai hasonlóságot vesszük figyelembe, hanem vizsgáljuk a jellegegyüttesek kialakulási idejét, akkor a fajta (rassz) kategóriája az emberi evolúciónak csakis a rasszgenézis-szakaszához kapcsolódik.

Természetesen az embertani szisztematika *nem* kevésbé lényeges epochalis része az antropogenezis-szakasz.

2. *A fosszilis hominidák* rendszerezésében megnyilvánuló nézetek különböző mértékben eltérők. E vonatkozásban nemcsak WEIDENREICH és BONARELLI, hanem GREMJACKIJ, NYESZTURH és DEBEC sémái említhetők.

* (DEBEC, 1961; TÓTH, 1958, 1961 a, b)

WEIDENREICH szerint az összes fosszilis emberleletek (a Pithecanthropus, Sinanthropus és Neandervölgyit is beleértve) egy speciesbe vonhatók össze a Homo sapienssel. BONARELLI viszont lehetségesnek tartja a Pithecanthropus, Sinanthropus, Africanthropus, Paleanthropus (Mauer, Gibraltár, Sacco Pastore), Siphanthropus (Rhodesia, Galilea) és Prothanthropus (neandervölgyiek) genusok egy famíliába való összevonását. Megjegyzendő, hogy egyrészt a Homo sapiens BONARELLI sémájában külön subfamiliát képez, másrészt a Hominidákhoz sorolja az Australopithecusokat (ROGINSZKIJ—LEVIN, 1955).

GREM JACKIJ (1950) sémájában a neandertaloid formák külön speciést képeznek, NYESZTURH rendszerezésében a Pithecanthropusok, Paleoanthropusok és Neoanthropusok közötti különbségek a subgenus szinten egyenlítődnék ki (NYESZTURH, 1941, 1960b; ROGINSZKIJ—LEVIN, 1955), viszont DEBEC-nél (1948b) csak két subgenus megjelölés található, mivel csupán a Homo sapiens képez külön alnemet az archanthropus és paleoanthropus stádiumok összevont, hasonló szisztematikai egységével (subgenus) szemben.

Mivel számos objektív nehézség merül fel (Meganthropus, Pithecanthropus IV, Kedung-Brubusi leletek töredékessége, valamint a Paleoanthropus csoporton belüli jelentős lokális különbségek), ez is egyik oka az archanthropusok és paleoanthropusok szisztematikai elhatárolásában mutatkozó fentebbi véleménykülönbségeknek. Emellett, de ezen objektív okoktól függetlenül, a véleménykülönbségek módszertani-szemléleti különbségeket is tükröznek. Nevezetesen pl. Debec az osztályozásban nemcsak a leletek territoriális közösségét, morphometrikus sajátosságait veszi figyelembe (1948b, 1951, 1956, 1958), hanem a genealógiai elvnek megfelelően a jellegegyüttesek lehetséges kialakulási idejét, vagyis az archeológiai adatokat szintén bevonja az általános elemzésbe. Ugyanez vonatkozik pl. LEVIN (1958), OSANYIN (1937, 1957—1959a, b, c), ROGINSZKIJ (1937), TROFIMOVA (1959), továbbá TROFIMOVA és GINZBURG együttes (1961) munkájára is.

3. Annak ellenére, hogy az antropogenezis-szakasz leleteinek rendszerezésében észrevehető különbségek mutatkoznak, amelyek egyébként a másodlagos taxonómiai szintű típuselhatárolásokban is kifejeződnek, az antropológusok, zoológusok, genetikusok túlnyomó többsége ma már elismeri az emberiség (*Homo sapiens*) faji egységét és az emberfajták egyenértékűségét. Az e vonatkozásban megnyilvánuló egyöntetűség bizonyítékát kell látnunk az UNESCO szakbizottságai által kiadott Deklarációkban és számos kiváló kutató tanulmánykötetében (MONTAGU, 1951; Le Racisme devant la Science, 1960). Véleményünk szerint ezek az okmányok és tanulmányok szakirodalomtörténetünk olyan értékes összetevői, melyek nemzetközi méretekben segítik elő a helyes közvélemény kifermálását.

4. Annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedekben kialakult az előbb említett széleskörűen egységes tudományos álláspont, egyes (kétségtelen jelentős szakmai múlttal rendelkező) német antropológusok, vagy más, az emberiség egyenértékűségét elemző határos tudományok (pl. pszichológia) képviselői rosszalóan fogadták az UNESCO szakbizottságainak és más kiváló kutatóknak határozott, tudományos állásfoglalását (COMAS, 1961; PLISZECKIJ, 1957).

Úgy látszik, hogy sem E. FISCHER, W. SCHEIDT, H. WEINERT, sem H. E. GARRETT (1961) nem hajlandók figyelembe venni az általunk választott téma vizsgálatában érdekelt *humán tudományágak* (néprajz, nyelvészet,

régészet, történelem) bizonyító erejű eredményeit, amelyek lényegében tőlünk függetlenül az emberiség kialakulása óta meglevő objektív tények, azok kauzalitásának felismerésére vonatkoznak, s amelyek szerint:

a) Az emberiség faji egységének elemzésénél *nem* egyes másodlagos morfológiai és pigmentációs jellegek vagy jellegkomplexumok veendő figyelembe (amelyek embertani-szisztematikai jelentősége egyébként kétségtelen), hanem az evolúció folyamán kialakult azon általános biológiai, anatómiai sajátosságok, amelyek az egész mai emberiségre egységesen jellemzőek (NYESZTURH, 1958b, 1960a; ROGINSZKIJ—LEVIN 1955).

b) Az agykéreg strukturális variabilitásának elemzése folyamán nemcsak a sulcatio-gyrificatio kölesönviszonyával kapcsolatban, hanem az agy különböző formációinak, főleg pedig a homloki, halántéki és fali karéjok nagyságának, struktúrájának és kiterjedtségének tekintetében sem konstatható semmilyen, az emberiség fajtacsoportjai közötti lényeges eltérés (SZÁRKISZOV, 1957; SEVCSENKO, 1956, 1959).

c) A mimikai musculatúra vizsgálata az emberiség fajtacsoportjai közötti lényeges eltérésekre nem szolgáltatott semmilyen adatot. Így pl. az europoidok, a négerrekhez és hottentottákhoz viszonyítva, a musculus triangularis oris önálló részét képező musculus mentalis transversus előfordulási arányát tekintve, közbülső helyzetet foglalnak el. Ugyanakkor figyelembe veendő, hogy a musculus mentalis transversus a négereknél (76%), európaiaknál (78%), hottentottáknál (82%) lényegében egyenlő arányban fordul elő. Ezenkívül a musculus risorius Santorini fejlettsége tekintetében az európaiak egyrészt a hererók és négerrek, másrészt a kínaiak és japánok közt foglalnak helyet, s ugyanakkor ezek együttvéve (tehát az európaiak is) jelentősen elmaradnak a malájok, tűzföldiek és újkaledóniaiak mögött. A musculus caninus az óceániai fajtáknál és a négereknél jobban fejlett, mint az európaiaknál. A musculus orbicularis oculi és a musculus nasalis a mongoloidoknál és negroidoknál szintén jobban fejlett, mint az európaiaknál. Ugyanez vonatkozik a musculus zygomaticus és a musculus quadratus labii superioris fejlettségi fokában mutatkozó fajtaközi eltérésekre (GREM JACKIJ, 1938; ROGINSZKIJ—LEVIN, 1955). Vagyis, általában a *mimikai izmok* többségénél megfigyelhető differenciáltság szempontjából progresszíve, lényegesen egyáltalában nem különböznek az emberiség fajtacsoportjainak képviselői.

d) Az egyéb összehasonlító anatómiai, morfológiai megfigyelések alapján az emberiség fajtacsoportjai között teljes egyezés mutatkozik a gerincoszlop görbület alakjában, a nagyujjnak a többivel való opponálhatósága, valamint a kéz-, és lábfej struktúrája tekintetében, a kéz-, ($3 > 4 > 2 > 5 > 1$ vagy $3 > 2 > 4 > 5 > 1$) és a lábujjak ($1 > 2 > 3 > 4 > 5$ vagy $2 > 1 > 3 > 4 > 5$) viszonylagos nagyságrendje, az intermembrális jelzők (kínaiak- 71,1; négerrek- 70,3; és fehérek- 70,5) és a praesacralis csigolyák alsó méreteinek, valamint a koponyatér fogat- és termetvariabilitásnak az adataiban, továbbá az izzadásmirigyek topographiai-gyakorisági (homlok, tenyér és talp) eloszlásában (COMAS, 1951; MORANT, 1951; NYESZTURH, 1958b, 1960a; ROGINSZKIJ—LEVIN, 1955).

e) A pszichotechnikai vizsgálatok (KNOX—MORON, KNOX *Cube Imitation, Form Substitution, Army Alpha, Army Mental Testek*) eredményei egyrészt csak akkor tekinthetők reálisaknak, ha a megfelelő (fejlett vagy fejletlen) társadalmi miliőt, a szociális származást, mint lényeges meghatározó faktort is figyelembe vesszük; másrészt, számos ilyen vizsgálat teljes

mértékben igazolta pl. az europoid és negroid fajtacsoportok képviselőinek teljes szellemi egyenértékűségét. Ugyanis az USA északi, *iparilag fejlettebb* államaiban élő *négerek* képességindexe (IQ) jóval *magasabb* mint az USA mezőgazdasági jellegű déli államaiban, vagyis *fejletlenebb társadalmi viszonyok között élő fehéreké*. A képességbeli különbségek variációja minden fajtacsoportra jellemző; a biofizikai károsodások az emberiség bármely fajtacsoportjánál egyaránt előfordulhatnak, de profilaktikusan, széleskörűen intézményesített társadalmi jellegű eljárásokkal azok csökkenthetők, lokalizálhatók, vagy megszüntethetők. A képességek kibontakoztatásában egyedül a társadalmi faktornak van döntő, meghatározó szerepe (MORANT, 1951; ROGINSZKIJ, 1938).

f) Az emberiség általános evolúcióján belül a *Homo sapiens* kialakulási folyamatának végétől, vagyis a felsőpaleolitikum kezdetétől fő jellemző a társadalmi fejlődés; épp ezért az emberiség szellemi egyenértékűsége *nem* téveszthető össze a társadalmi fejlődés utóbbi évszázadaiban előállott szociális szintkülönbségekkel, amelyek kizárólag a társadalmi törvényszerűségek helyes felismerésén alapuló szükséges intézkedések által teljesen megszüntethetők. Ezért az emberi társadalomtörténet feltárásával foglalkozó humán-tudományok (történelem, régészet, néprajz, nyelvészet) eredményei nem mellőzhetők az emberiség egyes fajtacsoportjainak összehasonlító képesség-analízisében (LEIRIS, 1951; LITTLE, 1952; NYESZTURH, 1958b, 1960a; ROGINSZKIJ, 1941, 1947, 1949, 1951; 1955 LEVINNEL együtt).

g) Az emberiség fajtacsoportjainál meglévő (az embertani szisztematika szempontjából kétségtelenül fontos) jellegegyüttesek differenciája az egyenértékűség tekintetében semmilyen jelentőséggel nem bír. Ugyanakkor figyelembe veendő, hogy az egyes fajtacsoportok jellegareálja társadalmi faktor következtében többször változott, amennyiben gazdasági okok hatására az egyes fajtacsoportok képviselői kisebb vagy nagyobb egységekben elhagyták eredeti letelepedési helyüket. Tehát az esetleges geográfiai izoláltság társadalmi — szociális faktor hatására változott, vagy változhat meg. Az europoid, mongoloid és negroid fajtacsoportok képviselői épp a kialakult társadalmi törvényszerűségek következtében egyaránt képesek élni a Föld bármely részén. Ez a tény önmagában igazolja azt, hogy az egyes fajtajellegek épp a társadalmi fejlődés következtében veszítették el adaptivitásuk elsődleges taxonómiai szintű jelentőségét. Ezért nem szabad azonosítani a zoológiai és embertani fajtafogalmat, továbbá nem szabad felcserélni az egyes problémák magyarázatában a biológiai és társadalmi törvényszerűségeket. Az ilyen felcserélés csak hibás módszertani szemlélet alapján fordulhat elő, amelyet a mai fejlett tudományos szint mellett csak helyteleníteni lehet. Továbbá csak az ilyen hibák elkerülésével ismerhető fel, hogy az etnikai csoportok (népek, nemzetek) soha nem egyeztethetők az egyes emberfajtákkal (COMAS, 1951; DEBEC, 1938; DUNN, 1951; GREMJACKIJ, 1938; LEIRIS, 1951; LITTLE, 1952; NYESZTURH, 1958 a, b; OSANYIN, 1937, 1957—1959 a, b, c; ROGINSZKIJ, 1941, 1947, 1951; 1955 LEVINNEL együtt; VALLOIS, 1951).

Úgy gondoljuk, az itteni vázlatban sikerült érzékeltetni, hogy az embertani szisztematika alapvető kérdéseinek megvilágításában nemcsak a szűkebb körű szakmai eredmények felhasználásának, hanem a széles horizontú, komplex ismeretelméleti és szakmethodikai szemléletmódnak is jelentős szerepe van. Eme igyekezetünket még egy fontos körülmény határozta meg: hazai szakirodalmunkban kevés az embertani szisztematika problémáit elemző tanulmány.

(Előadva az Embertani Szakosztály 1962. márc. 25-i ülésén.)

1. BIASUTTI, R.: *Le Razze e i Popoli della Terra*, vol. I. pp. 391—466., Torino, 1953. —
2. BOAS, F.: *Race, Language and Culture*, pp. 3—81; 270—280., New York, 1949. — 3. CAIN, A. J.: *Racial and their evolution*. London, 1954 (oroszul, Moszkva, 1958., pp. 13—17; 92—122; 233—235). — 4. COMAS, J.: *Les Mythes Raciaux*. Unesco, Paris, 1951 (oroszul in: *Raszovaja problema i obszesztvo*. Moszkva, 1957., pp. 199—258 és in: *Le racisme devant la science*. Unesco, Paris, 1960. pp. 13—58). — 5. COMAS, J.: *Manual de Antropologia fisica*, pp. 165—186; 526—582. Mexico, 1957 (angolul—Springfield, 1960., pp. 161—186; 587—657). — 6. COMAS, J.: „Scientific” racism again? *Current Anthropology*, vol. 2., No 4., pp. 303—314., Chicago, 1961. — 7. DUNN, L. C.: *An Anthropometric Study of Hawaiians of Pure and Mixed Blood*. Papers of the Peabody Museum, vol. 11., No. 3., pp. 130—176., Cambridge, USA, 1928. — 8. DUNN, L. C.: *Race et Biologie*, in *Le racisme devant la science*, pp. 285—331. Unesco, Paris, 1960. — 9. FISCHER, E.: *Die Rehobother Bastards.*, p. 327, Jena, 1913. — 10. GARN, St. M.: *Human Races*, pp. 116—132, Springfield, 1961. — 11. GARRETT, H. E.: *Comments*, in *Current Anthropology*, vol. 2., No. 4., pp. 319—320., Chicago, 1961. — 12. GILLIN, J.: *Varieties of Modern Man*, in *Human Evolution*, pp. 366—387., New York, 1959. — 13. LEIRIS, M.: *Race et Civilisation*. Unesco, Paris, 1951 (oroszul in: *Raszovaja problema i obszesztvo*. Moszkva, 1957., pp. 21—75 és in *Le racisme devant la science*. Unesco, Paris, 1960., pp. 197—239). — 14. LITTLE, K. L.: *Race et Société*. Unesco, Paris, 1952 (oroszul in: *Raszovaja problema i obszesztvo*. Moszkva, 1957, pp. 79—141 és in *Le racisme devant la science*. Unesco, Paris, 1960. pp. 59—113). — 15. MAYR, E.: *Systematics and the Origin of Species*. The American Museum of Natural History; New York, 1944 (oroszul—Moszkva, 1947, pp. 27—448). — 16. MAYR, E.—LINSLEY, G. E.—USINGER, R. L.: *Methods and Principles of Systematic Zoology*. New York—Toronto—London, 1953 (oroszul—Moszkva, 1956, pp. 10—78; 129—151). — 17. MONTAGU, M. F. Ashley.: *Statement on Race*, p. 182; New York, 1951. — 18. MORANT, G. M.: *Les Différences Raciales et leur Signification*. Unesco, Paris, 1952 (oroszul in: *Raszovaja problema i obszesztvo*. Moszkva, 1957, pp. 145—195 és in *Le racisme devant la science*. Unesco, Paris, 1960. pp. 333—377). — 19. NESTURH, M. F.: *Menschenrassen*, p. 105; Leipzig/Jena, 1960. — 20. RODENWALDT, E.: *Die Mestizen auf Kisar*, p. 482; Batavia, 1927. — 21. SHAPIRO, H. L.: *Les Mélanges de Races*, in *Le racisme devant a science*. Unesco, Paris, 1960; pp. 379—425. — 22. SIMPSON, G. G.: *Tempo and Mode in Evolution*. New York, 1944 (oroszul, Moszkva, 1948 ; pp. 20—153, 273—324). — 23. Tóth, T.: *Profilation horizontale du crâne facial de la population ancienne et contemporaine de la Hongrie*. *Crania Hungarica*, III. Nól—2., pp. 3—126. Budapest, 1958. — 24. Tóth, T.: *Gesichtsflacheitsuntersuchungen in der historischen Anthropologie; Anthr. Közl., V., Nól—4.* pp. 123—129. Budapest, 1961. — 25. VALLOIS, H. V.: *Les Races Humaines*, p. 126. Paris, 1951. — 26. АВДУШЕЛИШВИЛИ, М. Г.: *Об эпохальной изменчивости антропологических признаков* (Краткие Сообщения ИЭ АН СССР, Москва, 23, 1960, стр. 90—101). — 27. БУНАК, В. В.: *Раса как историческое понятие* (Наука о расах и расизм, Москва—Ленинград, 1938, стр. 5—46). — 28. БУНАК, В. В.: *Человеческие расы и пути их образования* (Советская Этнография, 1, 1956, стр. 86—105; magyarul: *Természettudományi Dokumentáció*, XV—XVI. k. Budapest, 1959, pp. 185—225). — 29. БУНАК, В. В.: *Об очередных задачах в изучении расообразования у человека* (Советская Этнография, 3, 1958, стр. 125—135; magyarul: *Természettudományi Dokumentáció*, XIX—XX. k. Budapest, 1961, pp. 65—86). — 30. ГРЕМЯЦКИЙ, М. А.: *Признаки «высших» и «низших» рас и антропогенез* (Наука о расах и расизм, Москва—Ленинград, 1938, стр. 47—80). — 31. ГРЕМЯЦКИЙ, М. А.: *Анатомия человека* (Москва, 1950, стр. 51—52; 125—127). — 32. ДЕБЕЦ, Г. Ф.: *Расы, языки, культуры* (Наука о расах и расизм, Москва—Ленинград, 1938, стр. 105—122). — 33. ДЕБЕЦ, Г. Ф.: *О древней границе европеоидов и американоидов в Южной Сибири* (Советская Этнография, 1, 1947, стр. 71—74). — 34. ДЕБЕЦ, Г. Ф.: *Палеоантропология СССР* (Труды ИЭ АН СССР, нов. сер. 4, 1948, стр. 391). — 35. ДЕБЕЦ, Г. Ф.: *О систематике и номенклатуре ископаемых форм человека* (Краткие Сообщения ИИМК, 23 1948, стр. 13—21). — 36. ДЕБЕЦ, Г. Ф.: *Антропологические исследования в Камчатской Области* (Труды ИЭ АН СССР, нов. сер. 17, 1951, стр. 63—120). — 37. ДЕБЕЦ, Г. Ф.: *О принципах классификации человеческих рас* (Советская Этнография, 4, 1956, стр. 129—142; magyarul: *Természettudományi Dokumentáció*, XVII—XVIII. k. Budapest, 1960, pp. 81—109). — 38. ДЕБЕЦ, Г. Ф.: *Опыт графического изображения генеалогической классификации человеческих рас* (Советская Этнография, 4, 1958, стр. 74—94; magyarul: *Természettudományi Dokumentáció*, XIX—XX. k. Budapest, 1961, pp. 87—127). — 39. ДЕБЕЦ, Г. Ф.: *О путях заселения северной полосы Русской Равнины и Восточной Прибалтики* (Советская Этнография, 6, 1961, стр. 51—69). — 40. ЛЕВИН, М. Г.: *Этническая антропология и*

проблемы этногенеза народов Дальнего Востока (Труды ИЭ АН СССР, нов. сер. 36, 1958, стр. 357). — 41. Нестурх, М. Ф.: Антропогенез (в книге: Бунак, В. В., нестурх, М. Ф., Рогинский, Я. Я.; Ажтропология, Москва, 1941, стр. 113—114). 42 Нестурх, М. Ф.: Происхождение человека (Изд. АН СССР, Москва, 1958, стр. 349—365; magyarul: Budapest, 1960, pp. 369—385). — 43. Нестурх, М. Ф.: Человеческие расы (Москва, 1958, стр. 102). — 44. Нестурх, М. Ф.: Приматология и антропогенез (Медгиз, Москва, 1960, стр. 151—153). — 45. Ошанин, Л. В.: Иранские племена Западного Памира (Изд. УИЭМ, Ташкент, 1937, стр. 236). — 46. Ошанин, Л. В.: Антропологический состав населения Средней Азии и этногенез ее народов, ч. I. (Ереван, 1957, стр. 139). — 47. Ошанин, Л. В.: Антропологический состав населения средней Азии и этногенез ее народов, ч. II. (Ереван, 1958, стр. 148.) — 48. Ошанин, Л. В.: Антропологический состав населения Средней Азии и этногенез ее народов, ч. III. (Ереван, 1959, стр. 196). — 49. Ошанин, Л. В.: Антропологический состав населения Синозьяна и этногенез уйгурского народа (Труды ИИ АН КИРГССР, вып. V. Фрунзе, 1959, стр 39—76). — 50. Ошанин, Л. В.: Антропологический состав туркменских племен и этногенез туркменского народа (Труды ЮТАКЭ, т. IX., Ашхабад, 1959, стр. 11—101). — 51. Плисецкий, М. С.: Вступительная статья (Расовая проблема и общество, Изд. ИЛ, Москва, 1957, стр. 5—17). — 52. Пулянос, А. Н.: Проблемы антропологии Греции в связи с этногенезом ее народа (Автореферат кандидатской диссертации, Москва, 1960, стр. 9). — 53. Рогинский, Я. Я.: Проблема происхождения монгольского расового типа (Антроп. журнал, № 2, 1937, стр. 43—64). — 54. Рогинский, Я. Я.: О психотехническом исследовании разных племен и народов (Наука о расах и расизм, Москва—Ленинград, 1938, стр. 81—104). — 55. Рогинский, Я. Я.: Человеческие расы (в книге: Бунак, В. В., Нестурх, М. Ф., Рогинский, Я. Я.; Антропология, Москва, 1941, стр. 270—368). — 56. Рогинский, Я. Я.: Некоторые проблемы позднейшего этапа эволюции человека в современной антропологии (Труды ИЭ АН СССР, Нов. сер. 2, 1947, стр. 5—23). — 57. Рогинский, Я. Я.: Теории моноцентризма и полицентризма в проблеме происхождения современного человека и его рас (Изд. МГУ, 1949, стр. 156). — 58. Рогинский, Я. Я.: Основные антропологические вопросы в проблеме происхождения современного человека (Труды ИЭАН СССР, нов. сер. 16, 1951, стр. 153—204). — 59. Рогинский, Я. Я., Левин, М. Г.: Основы антропологии (Изд. МГУ, 1955, стр. 265—267; 323—492). — 60. Саркисов, С. А.: Учение И. П. Павлова о высшей нервной деятельности и вопросы строения мозга (Диалектический материализм и современное естествознание, Москва, 1957, стр. 358—389). — 61. Тимофеев—Рессовский, Н. В.: Микроэволюция. Элементарные явления, материал и факторы микроэволюционного процесса (Ботанический Журнал, т. 43, № 3, 1958, стр. 317—336; magyarul: Természettudományi Dokumentáció, XV—XVI. k. Budapest, 1959, pp. 145—183). — 62. Тот, Т.: Могильник I аварского времени с. Себень (VIII. в.) (Палеоантропологический очерк); (ANN. HIST. — NAT. MUS). NAT. HUNG., 53, 1961, стр. 571—613). — 63. Трофимова Т. А.: Древнее население Хорезма по данным палеоантропологии (Материалы Хорезмской Экспедиции, вып. 2, Москва, 1959, стр. 176). — 64. Трофимова, Т. А. и Гинзбург, В. В.: Антропологический состав населения Южной Туркмении в эпоху энеолита (Труды ЮТАКЭ, т. X., Ашхабад, 1961, стр. 478—528). — 65. Чебоксаров, Н. Н.: Основные принципы антропологических классификаций (Труды ИЭ АН СССР, нов. сер. 16, 1951, стр. 291—322). — 66. Шевченко, Ю. Г.: Индивидуальные и групповые вариации строения коры большого мозга (нижне-теменной области) современных людей (Вестник АМН СССР, 5, Медгиз, 1956, стр. 35—46). — 67. Шевченко, Ю. Г.: Вариабильность строения коры больших полушарий мозга человека (ANALELE ȘTIINȚIFICE ALE UNIVERSITĂȚII „AL.I. CUZA” DIN IASI, sectiunea II. T. V., 1959, pp. 25—46).